

Huub Kurstjens

+ Hetzelfde en toch anders

‘Welke twee onderwerpen worden er in 2003 centraal getoetst? Waar blijven de examenkaternen? Bestaat er oefenmateriaal ter voorbereiding op de nieuwe examens? Komt er nog een bezemexamen? In hoeverre zijn de examens in de drie leerwegen vergelijkbaar met het C/D-niveau? Wat gaan jullie doen met vaardigheden?’ Dit zijn een paar voorbeelden van de talloze vragen die bij de Citogroep binnenkwamen over de nieuwe opzet van het VMBO-examen.

In dit artikel vindt u een antwoord op deze vragen en meer. In de bijlage zijn oude examenvragen opgenomen die ook gebruikt hadden kunnen zijn om bepaalde nieuwe leervaardigheden te toetsen. Achter in dit nummer zijn de kerndelen van het examen van 2003 voor de verschillende leerwegen afgedrukt.

De nieuwe methodes van het VMBO – de betreffende hoofdstukken moeten de examenkaternen vervangen (red.).

Voorgeschiedenis

Vanaf augustus 2001 is er in het VMBO sprake van invoering van nieuwe examenprogramma's, te beginnen in leerjaar 3. Ook voor het vak geschiedenis en staatsinrichting hebben docenten en leerlingen te maken met een volledig nieuw examenprogramma. Enkele jaren geleden is door de SLO een examenprogramma ontwikkeld en door OCenW vastgesteld, educatieve uitgeverijen schreven vervolgens hun schoolboeken op basis van dit programma en ten slotte produceert de Citogroep de examens en stelt de Cevo de examens vast.¹

In mei 2003 vindt afname van het CSE (Centraal Schriftelijk Eindexamen) volgens de nieuwe eindtermen plaats en enkele maanden daarvoor begint meestal de voorbereiding daarop. Er is géén apart bezemexamen voor het vak geschiedenis en staatsinrichting. Gezakte kandidaten uit 2002 doen gewoon mee met het VMBO-examen in 2003.²

Tot nu toe zijn scholen vooral bezig geweest met het SE (School Examen). De ervaringen daarmee zijn zeer wisselend: van verfrissend en vernieuwend tot het moeilijk kunnen wennen aan de nieuwe eindtermen. In dit artikel zal niet ingegaan worden op de keuzes van de onderwerpen en de bijbehorende benaderingen. Wel op de implicaties van de veranderingen voor het nieuwe CSE geschiedenis en staatsinrichting.³

Algemene veranderingen

Vanaf 2003 gaan de eindexamens VMBO en Havo/Vwo inhoudelijk sterk van elkaar verschillen. De stof voor het VMBO-examen is beperkt tot de negentiende en twintigste-eeuwse geschiedenis met de nadruk op Nederland. Daarnaast is geprobeerd in de onderwerpkeuze aan te sluiten bij de sector waar geschiedenis en staatsinrichting een sectorrelevant vak is, Zorg en Welzijn dus. Een onderwerp in die sector is dan ook de geschiedenis van de gezondheidszorg in Nederland.

De uitgebreide stofomschrijvingen van de oude C/D-examens zijn verdwenen. Daarvoor in de plaats zijn leervaardigheden gekomen voor het vak geschiedenis en staatsinrichting (te vergelijken met de oude structuurbegrippen en vaardigheden) en zes globaal omschreven onderwerpen. Vier onderwerpen moeten in het SE in leerjaar 3 en 4 behandeld worden, de andere twee

worden getoetst in het CSE. De Cevo wijst aan welke onderwerpen centraal getoetst worden.⁴ Een eenmaal aangegeven onderwerp gaat vervolgens twee jaar mee, overeenkomstig de 'oude' systematiek bij de C/D-examens. Deze onderwerpen gelden voor alle leerwegen, maar zijn afhankelijk van de leerweg beperkt of uitgebreid van inhoud. GL/TL (Gemengde en Theoretische Leerweg) kent een verrijkingsdeel boven op het kerndeel.

Door het ontbreken van een uitgebreide stofomschrijving is niet altijd duidelijk wat een leerling aan (voor)kennis behoort te hebben over een onderwerp. Een analyse van de verschenen schoolboeken brengt aan het licht dat educatieve uitgeverijen de globale eindtermen op verschillende manieren interpreteren. In sommige schoolboekmethodes zijn niet alle specificaties van de verschillende eindtermen volledig verwerkt. In andere methodes is daarentegen veel meer informatie opgenomen dan volgens de eindtermen noodzakelijk is. De ene methode gaat zeer diepgravend en uitgebreid in op de eindtermen (soms wel 70 pagina's per onderwerp!), de ander veel globaler en oppervlakkiger (10-15 pagina's).

Zo lang er sprake is van schoolexamens is er weinig aan de hand. De problemen ontstaan pas op het CSE. Dan blijkt dat de leerlingen vragen voorgelegd krijgen waarop zij niet zijn voorbereid. Dat kan komen doordat hun docent niet op de hoogte was van de officiële eindtermen of omdat de methode daarin niet heeft voorzien. Bij het samenstellen van het eindexamen kunnen Cevo en Cito zich alleen baseren op het examenprogramma. Schoolboeken zijn nooit uitgangspunt voor een CSE!! Daar waar nodig, zal in de inleiding van een vraag de benodigde voorkennis verschaft worden.

Belangrijkste veranderingen per leerweg

Onlangs is voor de laatste keer het VBO/Mavo C/D-examen afgenomen. Met ingang van mei 2003 komen er drie nieuwe CSE's overeenkomstig de nieuwe leerwegenstructuur in het VMBO: een voor de Basisberoepsgerichte Leerweg (BB), een voor de Kaderberoepsgerichte Leerweg (KB) en een voor de Gemengde en Theoretische Leerweg (GL/TL).

Basisberoepsgerichte Leerweg (BB)

Alle vakken en beroepsgerichte programma's in de Basisberoepsgerichte Leerweg krijgen in 2003 voor het eerst te maken met een CSE. Het formuleren van vragen op het juiste niveau is een uitdaging.

Het vak geschiedenis en staatsinrichting kent nauwelijks een traditie in het VBO. Een landelijk examen op VBO-niveau bestond niet. Met ingang van het examenjaar 2003 is het mogelijk om in de sector Zorg en Welzijn voor het vak geschiedenis en staatsinrichting te kiezen, als de school deze keuze tenminste aanbiedt.

Naar het zich laat aanzien zal het om een klein aantal leerlingen gaan. Ter voorbereiding op deze nieuwe situatie zijn er in 2001 en 2002, ook voor het vak geschiedenis en staatsinrichting, pilot-examens gemaakt. (Meer hierover leest u in het artikel van Marc Kroes en Michiel Spee in dit nummer, red.)

Het BB-examen zal een examen zijn met in totaal tussen de 45 en 55 punten, waarvan een vierde deel zal bestaan uit eenvoudige vragen. Het betreft vragen waarvan is ingeschat dat die door 80% of meer van de leerlingen goed beantwoord kunnen worden. Deze vragen zullen vooral in het begin en aan het eind van beide examenonderwerpen terug te vinden zijn. Leerlingen moeten niet worden afgeschrikt of ontmoedigd door moeilijke vragen aan het begin van het examen. De kans dat zij (te) snel afhaken, wordt daardoor kleiner.

Het examen zal gekenmerkt worden door vragen waarbij een groot beroep gedaan wordt op het *herkennen* van onderwerpen die in het examenprogramma aan de orde gesteld zijn. Herkenning vindt veelal plaats aan de hand van bronnen, meestal foto's en/of afbeeldingen en ingekorte en sterk vereenvoudigde teksten. Deze bronnen worden bij de vragen in het vragenboekje geplaatst.

Vanwege de overzichtelijkheid zal een apart uitwerkboekje toegevoegd worden om de voorgestructureerde, meestal korte antwoorden in te vullen.

De vernieuwde VMBO lay-out zorgt voor extra helderheid en transparantie van het examen. De afnametijd bedraagt anderhalf uur, gezien de spanningsboog van de leerlingen kan dit niet langer zijn. Uit de pilots is gebleken dat anderhalf uur voldoende is om het examen te kunnen maken.

Kaderberoepsgerichte Leerweg (KB) en Gemengde en Theoretische Leerweg (GL/TL)

Het vak geschiedenis en staatsinrichting kan in de Kaderberoepsgerichte Leerweg, evenals in de Basisberoepsgerichte Leerweg, alleen maar gekozen worden in de sector Zorg en Welzijn, als de school deze keuze tenminste aanbiedt. Voor de Gemengde en Theoretische Leerweg is er nog de mogelijkheid om in het vrije deel het vak te kiezen.

Het KB en GL/TL-examen zal een examen zijn met in totaal tussen de 45 en 55 punten. Dat lijkt een groot verschil met de C/D-examens waar vaak tussen de 80 en 90 punten te behalen vielen. Voor een groot deel is dit verschil te verklaren door de invoering van een andere puntentelling. Alle meerkeuzevragen zullen met ingang van de nieuwe examens nog maar met 1 punt gewaardeerd worden, in plaats van de gebruikelijke 2 punten. Ook alle andere vragen waarbij het gaat om één antwoordelement en waar voorheen 2 scorepunten aan toegekend werden, zullen teruggebracht worden naar 1 scorepunt. Dat lijkt een zekere onevenwichtigheid tot gevolg te hebben. Toch is dat niet het geval. Uit psychometrische gegevens blijkt dat dit uitgangspunt van 'one-bit-one-point' niet leidt tot een grotere onbetrouwbaarheid van het examen als geheel.

De Cevo heeft besloten voor alle vakken een overlappercentage van 50% te hanteren voor de KB en de GL/TL-examens, d.w.z. dat deze examens vragen bevatten die voor de helft identiek zijn. De andere helft van het KB-examen zal bestaan uit specifieke KB-vragen voor de beide onderwerpen. Voor het GL/TL-examen geldt hetzelfde (de helft bestaat uit specifieke GL/TL-vragen), met dien verstande dat een aanzienlijk deel daarvan vragen bevat afkomstig uit de twee onderwerpen van het Verrijkingsdeel.

Anders dan het BB-examen zal een sterk beroep gedaan worden op het beschrijven van situaties. Dat houdt in dat bij een aantal vragen informatie noodzakelijk is voor de beantwoording van de vraag. Deze informatie, die niet als parate kennis bij de kandidaat aanwezig verondersteld mag worden, wordt in inleidende zinnen gegeven. In totaal zal de omvang van het examen echter gelijk of zelfs geringer zijn dan bij het 'oude' C/D-examen.

Het percentage meerkeuzevragen zal vergelijkbaar zijn met het percentage bij de C/D-examens: ongeveer 25% van het examen. Daarnaast komen ook andere vormen van gesloten vragen voor, maar veel minder dan bij BB. De drie verschillende examens laten een opbouw in moeilijkheidsgraad zien: van een examen met vragen met een meer gesloten en reproductief karakter (BB) oplopend naar een examen met een meer open en productief karakter (GL/TL).

Voor de KB en GL/TL-examens is bewust gekozen voor een apart vragenboekje en een apart bronnenboekje, zoals dat bij het oude C/D-examen ook al het geval was. Uit ervaring is gebleken dat het niet verstandig is de bronnen bij de vragen te zetten. Gezien de hoeveelheid bronnen, de noodzaak ze overzichtelijk en in samenhang bij elkaar te plaatsen en geen grote gaten in een examen te laten vallen, is het praktischer om een apart bronnenboekje te gebruiken. Pogingen om bronnen bij de vragen te plaatsen leverden een onrustig en onoverzichtelijk beeld op: er moet meer gebladerd worden en soms levert het op de gekste plaatsen grote witte plekken in het examen op. Alle bronnen worden met ingang van de nieuwe examens apart genummerd en kennen geen opsomming van 'onderdelen' meer. Zo lijkt het alsof er meer bronnen in het examen voorkomen dan in het oude C/D-examen, maar dat is niet zo.

In tegenstelling tot het BB-examen zal er voor KB en GL/TL geen apart uitwerkboekje komen. Bij deze examens gaat het immers om meer open vragen die langere antwoorden vergen. Het is moeilijk in te schatten hoeveel schrijfruimte leerlingen voor de beantwoording van vragen nodig hebben. Van KB en GL/TL-leerlingen mag bovendien verwacht worden dat ze minder sturing behoeven dan BB-leerlingen, bijvoorbeeld in de mate van voorstructurering van het antwoord met behulp van 'Doe het zo'.

De vernieuwde VMBO lay-out zorgt, ook bij de KB en GL/TL-examens, voor extra helderheid, een rustige bladspiegel en transparantie van het examen. De afnametijd bedraagt voor beide examens twee uur, gelijk aan het vroegere C/D-examen.⁵

De leervaardigheden

Naast een aantal basisvaardigheden waarover elke leerling beschikt, zoals zelfstandig leren en werken en het functioneel gebruiken van de Nederlandse taal, bestaan er voor het vak geschiedenis en staatsinrichting specifieke leervaardigheden die in het SE en CSE aan de orde komen.⁶ Niet alle leervaardigheden worden centraal getoetst, zoals ICT-gebruik of het overdragen van een leeractiviteit aan anderen, maar er blijven er genoeg over om in combinatie met de beide onderwerpen in een examen op te nemen. Dat gebeurde bij het C/D-examen al, maar in de nieuwe examens zullen er meer direct herkenbare vaardigheidsvragen opgenomen worden.

In de bijlage bij dit artikel staan enkele leervaardigheden uit het nieuwe examenprogramma cursief gedrukt, gevolgd door een of meer voorbeelden ter illustratie (in de volgorde van GS/K/3 in het nieuwe examenprogramma). De voorbeelden zijn afkomstig uit VBO-MAVO-D examens van de afgelopen vijf jaar.

Het gaat uitdrukkelijk om de *vraagvorm* passend bij een leervaardigheid en dus niet om de inhoud van de vraag.

Gekozen is voor voorbeelden uit recente examens om te laten zien dat de leervaardighedenlijn uit het nieuwe examenprogramma daarbij aansluit. Naast dit soort vragen zullen in de examens nog steeds reproductieve vragen voorkomen. Hierbij kunnen de leerlingen hun kennis van de stof kwijt, soms in de vorm van het geven van een definitie of uitleg van een geleerd begrip, vaker in het herkennen (of identificeren) van de geleerde begrippen in een bron.

Direct reproductieve of identificatievragen zullen meer voorkomen in het BB-, minder in het KB- en het minst in het GL/TL-examen.

Speciale voorbereidingstoetsen zoals voorheen bij de Citogroep verkrijgbaar, worden niet meer gemaakt. U vindt voortaan op de Citogroep-link van www.vmbo-examengids.nl een keur van voorbeeldvragen.

Vraagvormen

De nieuwe examens kennen drie soorten vraagvormen: gesloten vragen, voorgestructureerde vragen en open vragen.

Onder **gesloten vragen** worden uitsluitend meerkeuzevragen verstaan. Deze

zijn te herkennen aan een zwart rondje in de marge vóór de vraag. Naast het juiste antwoord is er sprake van een aantal onjuiste, maar plausibele afleiders die enige relatie hebben met de inhoud van het examenprogramma. De afleiders bij de gesloten vragen staan in alfabetische volgorde en kennen een ongeveer even grote lengte.

Voorgestructureerde vragen zijn vragen waarbij de kandidaten een aantal keuzemogelijkheden voorgelegd krijgen, zoals invul-, matching- en twee-keuze-vragen. Deze vragen komen in een BB-examen veelvuldig voor, maar in afnemende mate bij KB en GL/TL.

Bij **open vragen** wordt van een kandidaat verwacht dat in eigen bewoordingen antwoorden worden opgeschreven. Er wordt gekozen voor de open vraagvorm wanneer het zelfstandig formuleren van het antwoord belangrijk is, het aantal antwoordmogelijkheden groot is of het geven van argumenten of een beredenering gewenst is. Vaardigheidstoetsing komt in een open vraagvorm soms beter uit de verf. Omdat een vraag soms uit meer dan één denkstap bestaat, tekstueel wel eens aan de lange kant kan zijn of omdat er verschillende antwoordelementen tegelijkertijd gevraagd kunnen worden, is in een dergelijk geval gekozen voor het standaardzinnetje 'Doe het zo:...'.

In de nieuwe layout zijn zowel voorgestructureerde als open vragen te herkennen aan een open rondje in de marge voor de vraag.

Vraagformats en vaardigheden

De examenmakers streven ernaar om een gedeelte van het examen te laten bestaan uit vraagtypen die regelmatig opgenomen worden in examens en herkenbaar zijn voor leerlingen en docenten. Vooral bij vragen waar vaardigheden een rol spelen, is de sturing, de opzet en de herkenbaarheid van dergelijke vraagtypen van groot belang. Inmiddels is daar sinds de jaren negentig (de WIEG) veelvuldig en creatief gebruik van gemaakt.

Het gebruik van bronnen

Het uitgangsmateriaal bij het geschiedenisexamen bestaat uit zoveel mogelijk originele, zij het meestal bewerkte, bronnen. De vaak taalkundige bewerking is nodig om de toegankelijkheid van en de bruikbaarheid voor

Examenmakers – cartoon van Jos Collignon.

de leerlingen te vergroten. De bronvermelding staat *niet* bij de bron zelf, maar aan het eind van het correctievoorschrift. Is een bron bewerkt, dan staat er meestal bij 'naar: ...' of: 'bewerkt door: ...'. Is de bronvermelding onontbeerlijk voor de beantwoording van een vraag, dan komt de vermelding bij de bron zelf te staan. Naast tekstmateriaal wordt ook veel gebruik gemaakt van visueel materiaal zoals prenten, affiches of foto's. Kaarten en tabellen komen ook aan bod, maar in mindere mate en veelal aansluitend bij de basisvaardigheden (GS/K/2). Het bronnenmateriaal is functioneel en niet bedoeld als illustratie. De leerlingen hebben de bronnen nodig voor het beantwoorden van de vragen.

Het correctievoorschrift

De antwoorden in het correctievoorschrift sluiten aan bij het examenprogramma, maar zijn daar toch ook een interpretatie van. Het is eigen aan het vak geschiedenis en staatsinrichting dat de in het correctievoorschrift gegeven antwoorden op open vragen in sommige gevallen niet helemaal sluitend of dekkend zijn. In dat geval biedt het correctievoorschrift ruimte door in de intro op te nemen dat naast de genoemde voorbeeldantwoorden ook andere antwoorden met een zelfde strekking goed gerekend mogen worden: 'voorbeeld van een juist antwoord ...'.

De andere formulering is veel strikter, waarbij het gegeven antwoord kernelementen bevat die in het antwoord van de leerlingen aan bod *moeten* komen: 'uit het antwoord moet blijken dat ...'.

Daarnaast is er altijd nog een algemene correctieregel die aangeeft dat scorepunten ook toegekend mogen worden in het geval van antwoorden die blijkens gezaghebbende wetenschappelijke werken aantoonbaar juist zijn.

De invoering van het 'one-bit-one-point'-systeem heeft tot gevolg dat een docent geen ruimte meer heeft om gedeeltelijk juiste antwoorden goed te rekenen: het antwoord is per element óf juist óf onjuist.

Ten slotte

Voor veel docenten zal het even wennen zijn: zes voorgeschreven onderwerpen met globale eindtermen voor zowel het CE als het CSE, geen uitgebreide stofomschrijvingen meer, geen aparte examenkaternen, verplicht praktische opdrachten en daarnaast ook nog voorbereiden op examens-nieuwe-stijl. Het lijken veel veranderingen in één keer. Toch vallen bij nadere kennismaking met het examenprogramma de implicaties uiteindelijk wel mee.⁸ Natuurlijk zijn de veranderingen ingrijpend en mogen er vraagtekens gezet worden bij de zoveelste aanpassing van het examenprogramma in het

laatste decennium. Maar de benadering en aanpak van kennis, inzicht en vaardigheden in het examenprogramma van geschiedenis en staatsinrichting in het VMBO is er een van verandering én continuïteit.

Dit artikel is bedoeld om de docenten behulpzaam te zijn tijdens het proces van verandering. Niet alles zal in één keer lukken. Misschien is het een geruststelling te weten dat de examens niet in ivoren torens gemaakt worden, maar door ervaren docenten die dagelijks voor de klas staan. Zij weten als geen ander wat een leerling kan. Een zachte landing van de vernieuwde examens is in ieders belang.

Noten

- 1 Zie de toelichting van Theo van Zon in Kleio nr. 2, maart/april 2000: Geschiedenis in drie en vier vmbo
Over de positie van het vak geschiedenis en staatsinrichting in de leerwegen en de gevolgen voor het centraal examen, zie: Huub Kurstjens, Oude wijn en nieuwe kansen, Kleio nr. 2, maart/april 2000.
Zie voor meer informatie over examens o.a. www.citogroep.nl
- 2 De regeling over de bezemexamens geschiedenis en staatsinrichting is terug te vinden in Uitleg Gele katern nr. 16 (13 juni 2001), pag. 13 en 14. De toewijzing van de examenonderwerpen voor 2003 en 2004 is terug te vinden in Uitleg Gele katern nr. 18 (27 juni 2001), pag. 42.
In dit verband kan nog vermeld worden dat de toewijzing door de Cevo van het examenonderwerp 'De koloniale relatie Indonesië – Nederland' in 2003 direct te maken heeft met de overgang van oude naar nieuwe examens. Hoewel het onderwerp inhoudelijk niet helemaal overeenkomt met de stofomschrijving en de examenkaternen van de jaren daarvóór, is het voor gezakte leerlingen prettig een onderwerp te krijgen dat inhoudelijk een grote overeenkomst vertoont met het onderwerp van het jaar daarvóór ('Nederland en Indonesië: Vier eeuwen contact en beïnvloeding'). Toch is het niet aan te raden deze leerlingen uitsluitend met de 'oude examenkaternen' voor te bereiden op het nieuwe examenprogramma.
- 3 In dit artikel wordt niet ingegaan op de wijze waarop een examen tot stand komt. Voor meer informatie daarover kan gebruik gemaakt worden van het artikel 'Hoe een examen tot stand komt', door: H. Kurstjens, in: Kleio, jrg. 36, nr. 4 (mei 1995). Het artikel is weliswaar enige tijd geleden verschenen, maar in grote lijnen geldt nog steeds dezelfde werkwijze.

- 4 De Cevo heeft de onderwerpen die centraal getoetst worden aangewezen voor de periode tot en met 2005. Voor een overzicht, zie de site www.vmbo-examengids.nl, vervolgens 'toetsing en examinering' aanklikken, dan bij 'selecteer een vak' geschiedenis en staatsinrichting en daar zijn o.a. de aangewezen exameneenheden tot en met 2005 terug te vinden.
- 5 Zie voor de nieuwe lay-out van de KB en GL/TL-examens de pilot-examens BB op internet (www.vmbo-examengids.nl)
- 6 In het examenprogramma te herkennen als GS/K/2 Basisvaardigheden en GS/K/3 Leervaardigheden in het vak geschiedenis en staatsinrichting.
- 7 zie de site www.vmbo-examengids.nl, vervolgens 'toetsing en examinering' aanklikken, dan bij 'selecteer een vak' geschiedenis en staatsinrichting en daar zijn voorbeelden te vinden van vraagformats en vaardigheden. De afbeeldingen zijn alleen te downloaden met Acrobat Reader vanaf versie 4!
- 8 Overigens zijn de toekomstige veranderingen in het kader van de Commissie-De Rooy veel ingrijpender voor het geschiedenisonderwijs en voor de examinering dan het nieuwe VMBO-examenprogramma. Volgens de samenstellers van het rapport zou historisch besef in de plaats moeten komen van feitelijke historische kennis. Het ontbreken van een duidelijk omschreven inhoudelijk examenprogramma zal ongetwijfeld de nodige onrust teweeg brengen, zowel onder leerlingen, docenten als examenmakers. Voor een reactie van de Citogroep op de plannen van de Commissie-De Rooy, verwijs ik naar de homepage van de VGN: www.vgnkleio.nl

Bijlage

Leervaardigheid en voorbeeldvraag

Op de site www.vmbo-examengids.nl zijn bij de Citogroep-link vragen te vinden die illustratief zijn voor de wijze waarop leervaardigheden voor het vak geschiedenis en staatsinrichting in VBO/Mavo de afgelopen jaren getoetst zijn.⁷ Zowel in het schoolexamen als in het centraal examen van het VMBO zullen deze leervaardigheden getoetst moeten worden. De vraagtypen zijn bruikbaar voor de docent als voorbeeld bij de samenstelling van schoolexamens en als voorbereiding van de leerlingen op het centraal examen. Het gaat nadrukkelijk om voorbeelden van vragen die vaardigheden toetsen, niet om vragen die de examenonderwerpen inhoudelijk behandelen. De vraagtypen zijn toepasbaar op allerlei andere historische onderwerpen.

Bij een aantal leervaardigheden is geen voorbeeld opgenomen. Het gaat daarbij om een leervaardigheid die niet specifiek in het centraal examen aan bod komt of het betreft een nieuwe leervaardigheid die nog niet expliciet in de examens van de afgelopen jaren is getoetst.

Bijvoorbeeld:

De kandidaat kan verschillende typen historische vragen herkennen en zo zelfstandig mogelijk formuleren.

Bij deze leervaardigheid is geen voorbeeldvraag opgenomen. Toch is het zinvol deze vaardigheid expliciet te vermelden omdat leerlingen in staat moeten zijn onderscheid te maken tussen beschrijvende, verklarende en waarderende vragen. Tot nu toe is deze vaardigheid nog nooit in een centraal examen opgenomen geweest, maar in het 'examen-nieuwe-stijl' kan deze eindterm letterlijk worden getoetst.

Deze bijlage toont voorbeeldvragen bij leervaardigheden voor zover mogelijk.

De kandidaat kan bij gegeven of zelf geformuleerde vragen informatie verwerven gebruik makend van verschillende typen historisch bronnenmateriaal.

Voorbeeld: Vraag 9 uit MAVO-D, 1998-1

Gebruik bij vraag 9 bron 6.

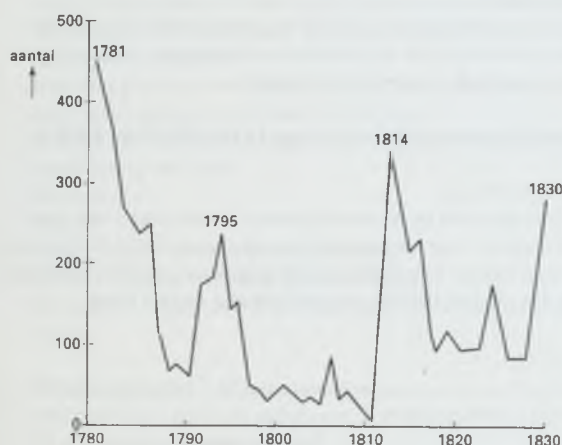
Maak een eigen onderzoeksvraag voor een geschiedeniswerkstuk aan de hand van de bron. Geef ook een antwoord op de door jou geformuleerde vraag.

Doe het zo:

Mijn onderzoeksvraag zou zijn: ...

Mijn antwoord daarop is: ...

bron 6 Aantal politieke tijdschriften en pamfletten verschenen tussen 1781 en 1830.

Antwoordmodel – Maximumscore 2

(Voorbeeld van onderzoeksvragen zijn (één van onderstaande):

- Hoe is het (relatief) grote aantal pamfletten in 1781 te verklaren? 1
- Hoe is de (relatief) sterke daling van het aantal politieke tijdschriften en pamfletten vanaf 1787/in 1787 te verklaren? 1
- Hoe is het (relatief) grote aantal pamfletten in 1795 te verklaren? 1
- Hoe is de (relatief) sterke daling van het aantal pamfletten na 1795 te verklaren? 1
- Hoe is de (relatief) sterke stijging in 1814 te verklaren? 1
- Hoe is de (relatief) sterke stijging in 1830 te verklaren? 1

Voorbeelden van antwoorden op de onderzoeksvragen zijn dat er meer/minder pamfletten kwamen door (in volgorde) (één van onderstaande):

- het verschijnen van 'Aan het Volk van Nederland' 1
- de onderdrukking van de oppositie na de Pruisische inval 1
- de Franse inval in Nederland 1
- de toenemende onderdrukking door de Fransen 1
- het einde van de Franse overheersing / het begin van het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden 1
- de afscheiding van België 1

De kandidaat kan ordening aanbrengen in historische gebeurtenissen.

Voorbeeld: Vraag 13 uit MAVO-D, 2002-1

Gebruik bron 5.

Hieronder staan vier namen van personen:

- Multatuli
- Jan Pieterszoon Coen
- Abraham Kuyper
- Soekarno

a Zet de vier personen in de juiste tijdvolgorde: van vroeger naar nu.*

b Welke uitspraak in de bron hoort bij welke persoon? Doe het zo:

a De juiste tijdvolgorde is: eerst ... , dan ... , daarna ... en ten slotte ... (schrijf de namen op).

b Uitspraak 1 hoort bij ... (schrijf naam op). (enz. tot en met uitspraak 4)

bron 5

Vier uitspraken

uitspraak 1:

De regering is ervan doordrongen dat Nederland tegenover de Indische bevolking een zedelijke roeping heeft.

uitspraak 2:

Aan u draag ik mijn boek op koning Willem III. Is het uw wens dat daarginds meer dan 30 miljoen onderdanen worden mishandeld en uitgezogen?

uitspraak 3:

Ik liep naar de microfoon en las onze onafhankelijkheidsverklaring voor. Mijn vrouw had een vlag gemaakt van een rode en een witte lap. Dit was de eerste officiële vlag van de Republiek.

uitspraak 4:

Wij hebben de Bantammers uit Jacatra verjaagd en hebben zo de macht gekregen in Java. Nu zal iedereen vriendschap met ons willen sluiten. De basis voor overleg is nu gelegd en een groot deel van het vruchtbare land is nu van ons.

Antwoordmodel – Maximumscore 4

- a De juiste tijdvolgorde is: 1
 eerst Jan Pieterszoon Coen,
 dan Multatuli,
 daarna Abraham Kuyper
 en ten slotte Soekarno.

Opmerking bij a

Er is maar één juiste (tijd)volgorde.

- b Uitspraak 1 hoort bij Abraham Kuyper.
 Uitspraak 2 hoort bij Multatuli.
 Uitspraak 3 hoort bij Soekarno.
 Uitspraak 4 hoort bij Jan Pieterszoon Coen.

- Indien vier antwoorden juist 3
 Indien drie antwoorden juist 2
 Indien één of twee antwoorden juist 1

* Zogenaamde a-b vragen zullen in de nieuwe examens niet meer voorkomen. De vraagnummering loopt door waardoor deze vragen een apart vraagnummer krijgen.

De kandidaat kan verworven of aangereikte informatie verwerken, gegevens ordenen, beoordelen op bruikbaarheid, betrouwbaarheid en representativiteit.

Voorbeeld bruikbaarheid: Vraag 24 uit MAVO-D, 2002-1

Je gaat een werkstuk maken over de machtspositie van Stalin in de Sovjetunie. De hoofdvraag van dit werkstuk is:
Waarom kreeg Stalin de boeren niet helemaal in zijn macht?
 In de bibliotheek vind jij een boek met de titel:
 'De boerenbevolking onder Stalin'.
 Hieronder staat de inhoudsopgave van dit boek.
 Hoofdstuk 1: Voedseltekorten en hongersnoden.
 Hoofdstuk 2: Grond als privé-bezit van boeren.
 Hoofdstuk 3: Godsdienstige gebruiken onder boeren.
 Hoofdstuk 4: Het platteland: ver weg van de industriële vooruitgang.

Alle hoofdstukken zijn bruikbaar voor de beantwoording van de hoofdvraag.
 Leg van twee hoofdstukken uit waarom jij ze gebruikt voor de beantwoording van de hoofdvraag. Geef per hoofdstuk een verklaring.
 Doe het zo:
 Ik gebruik hoofdstuk ... (schrijf nummer op), omdat ...
 Ik gebruik hoofdstuk ... (schrijf nummer op), omdat ...

Antwoordmodel – Maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is (twee van onderstaande):
 hoofdstuk 1, omdat de boeren door de voedseltekorten en de hongersnoden geen of minder vertrouwen kregen in het beleid van Stalin.
 hoofdstuk 2, omdat de boeren (door het toestaan van privé-stukjes grond) enige zelfstandigheid hadden en handel konden drijven, waren ze niet volledig afhankelijk van Stalin.
 hoofdstuk 3, omdat de boeren nog vaak oude godsdienstige gebruiken hadden, waardoor de invloed van Stalin (enigszins) beperkt was.
 hoofdstuk 4, omdat de boeren weinig tot niets merkten van vooruitgang, waardoor zij zich niet verbonden voelden met Stalin en zijn beleid.

Per juist antwoord 1 punt.

Opmerking:

Alleen na een juiste verklaring mag een punt worden toegekend. Er dient in het antwoord een relatie met de hoofdvraag te worden gelegd.

Voorbeeld betrouwbaarheid: Vraag 11 uit MAVO-D, 1999-1

Geef het reisverslag van Ibn Batoeta betrouwbare informatie over de door hem bezochte gebieden? Noem in je antwoord twee verschillende argumenten.
 Doe het zo:
 ja/nee, want ... en ...

Antwoordmodel – Maximumscore 2

Voorbeelden van goede antwoorden zijn:

Ja, het is betrouwbaar, want

(twee van onderstaande):

- hij had als islamiet (gemakkelijker) toegang tot informatie uit de islamitische wereld.
- hij kon met zijn juridische achtergrond/met zijn werk als

rechter of bestuurder veel informatie verzamelen.

- hij kwam in contact met allerlei groepen uit de samenleving / hij gebruikte verschillende informatiebronnen.
- hij maakte in zijn reisverslag geen gebruik van fantasie-elementen/hij had landen en volken bezocht en beschreef reisroutes van gebieden waar hij zelf was geweest.
- hij maakte gebruik van de rijke geografische kennis van de Arabieren/van bekende geografische routes.

Nee, het is onbetrouwbaar, want:

- het reisverslag werd pas (30 jaar) na aanvang van zijn reis opgeschreven / er bestaat een gevaar van vertekening.
- hij kan als islamiet in een islamitische wereld niet objectief/neutraal schrijven over de Arabische gebieden.

Per juist argument 1 punt.

Opmerking:

Er mogen alleen punten worden toegekend indien de gedachtegang met historische argumenten is onderbouwd. Ook een enerzijds-anderzijds antwoord is toegestaan.

Voorbeeld representativiteit: Vraag 32 uit MAVO-D, 2000-1

Gebruik bron 15.

De houding van de demonstranten in onderdeel 1 was niet kenmerkend voor de houding van de meeste West-Duitsers ten aanzien van de 'Ostpolitik' in het begin van de jaren zeventig. Leg dat uit met behulp van onderdeel 2 van de bron.

bron 15

onderdeel 1: demonstranten

onderdeel 2: uitslagen verkiezingen voor de Bondsdag (uitgedrukt in zetels)

regeringspartijen	1969	1972
SPD	237	242
FDP	31	42
oppositiepartijen	1969	1972
CDU	201	186
CSU	49	48

Antwoordmodel – Maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat juist de partijen die voor de 'Oostverdragen' waren de meerderheid behouden/meer zetels krijgen / de tegenstanders van deze verdragen (CDU) verliezen.

De kandidaat kan in historische processen aspecten van continuïteit en verandering herkennen.

Voorbeeld: Vraag 34 uit MAVO-D, 2002-1

Stel, je bent op dit moment een leerling op een Russische school. Alle delen van het schoolgebouw zijn genoemd naar beroemde personen uit de Russische geschiedenis. Er is een voorstel om de laatste uitbreiding van de school te noemen naar Stalin. Iedereen is het erover eens dat Stalin een belangrijk persoon was, maar toch is er discussie over wat hij voor het land heeft betekend.

Wat vind jij: moet het nieuwe deel van de school wel of niet naar Stalin genoemd worden, of twijfel je?

Noem twee *verschillende* historische argumenten voor jouw beoordeling van Stalin.

Doe het zo:

kies uit:

óf: ja: ... (geef twee argumenten vóór)

óf: nee: ... (geef twee argumenten tegen)

óf: twijfel: ... (geef één argument vóór en één argument tegen)

Antwoordmodel – Maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

óf: ja (twee van onderstaande):

- Stalin heeft van de Sovjetunie een industriële macht gemaakt.
- Stalin heeft van de Sovjetunie een militaire grootmacht gemaakt.
- Stalin heeft de Sovjetunie door de Tweede Wereldoorlog geleid / Stalin heeft bijgedragen aan de ondergang van het nationaal-socialisme.

óf: nee (twee van onderstaande):

- Stalin heeft de bevolking onderdrukt / geterroriseerd.
- Stalin heeft veel dodelijke slachtoffers op zijn geweten.
- Stalins politiek was een oorzaak voor latere politieke en economische problemen in de Sovjetunie.

óf: twijfel: één argument uit ja en één argument uit nee

Per juist argument 1 punt.

De kandidaat kan zich op basis van historische gegevens een beeld vormen van historische gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen rekening houdend met de eigen standplaatsgebondenheid en kunnen vaststellen waardoor de standplaatsgebondenheid bepaald werd/wordt.

Voorbeeld: Vraag 8 uit MAVO)-D, 2001-1

Stel je voor, het is augustus 1961. Jij bent de negentienjarige Maria Mensch. Je woont in Oost-Berlijn, 30 meter van de grens. Je ziet de Muur hoger worden.

Je vriend Willy wil, nu het nog kan, naar het Westen vluchten. Hij vraagt jou om mee te gaan.

Je hebt niet veel tijd om te beslissen. Je liefde voor Willy is net zo groot als die voor je ouders. Daarom denk je na over je toekomst: in Oost-Berlijn bij je ouders of in het Westen bij Willy. Je schrijft een brief *óf* naar je ouders *óf* naar Willy, waarin je jouw besluit om wel of niet te vluchten toelicht. Je geeft drie politieke en/of economische argumenten die je keuze ondersteunen.

- De argumenten moeten passen *in de tijd kort na de bouw van de muur.*
- Jouw deel van de brief bevat tussen de 40 en 80 woorden. *Schrijf alleen het middendeel van de brief.*

Doe het zo (*kies één van onderstaande brieven*):

A

18 augustus 1961

Lieve ouders,

Wanneer jullie deze brief lezen, ben ik met Willy naar het Westen gevlucht.

Schrijf nu het middendeel van de brief waarbij je drie verschillende politieke en/of economische argumenten geeft die je besluit om te vertrekken ondersteunen.

Ik hou van jullie en ik zal jullie ontzettend missen!
Maria

B

18 augustus 1961

Lieve Willy,

Ik heb besloten bij mijn ouders in Oost-Berlijn te blijven.

Schrijf nu het middendeel van de brief waarbij je drie verschillende politieke en/of economische argumenten geeft die je besluit om te blijven ondersteunen.

Ik hou van je en ik zal je ontzettend missen!
Maria

Opmerking:

Het schrijven van een brief is een goede manier om deze leervaardigheid te toetsen, maar in de toekomst zullen brieven niet meer in ieder examen voorkomen. We denken nu bijvoorbeeld aan vragen waarbij leerlingen een standpunt moeten innemen. Per niveau zal dat uiteraard verschillen.

Antwoordmodel – Maximumscore 4

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

Indien wordt gekozen om te vluchten

3

(drie van de onderstaande argumenten):

- meer vertrouwen in de West-Duitse democratie dan in de Oost-Duitse volksdemocratie/het socialisme
- In de DDR is geen vrije meningsuiting / geen persvrijheid, in het Westen wel.
- In het Oosten is sprake van controle door de staat op alle terreinen, in het Westen niet.
- In de Bondsrepubliek zijn meer mogelijkheden om zelf een bedrijf te beginnen / meer economische ontplooiingsmogelijkheden dan in de DDR.
- In de Bondsrepubliek zijn meer consumptiegoederen te koop dan in de DDR.

Indien wordt gekozen om te blijven

3

(drie van de onderstaande argumenten):

- Het Westen is een broeiest van nazi's.
- meer vertrouwen in de Oost-Duitse volksdemocratie / het Oost-Duitse socialisme dan in de Westerse democratie
- De DDR regering zorgt goed voor zijn burgers / zorgt voor basisvoorzieningen.
- De toekomst in de DDR is zowel in politiek als in economisch opzicht meer vertrouwd en biedt daarom meer zekerheid.

Als de drie gekozen argumenten verschillend zijn en in samenhang consistent

1

Opmerking:

Per argument is één punt te behalen.

De drie argumenten moeten verschillend zijn.

Het vierde punt moet worden toegekend als de drie gekozen argumenten verschillend zijn en in samenhang consistent.

Als er sprake is van een anachronisme in de antwoorden moet een punt in mindering worden gebracht.

De kandidaat kan een eigen standpunt over historische gebeurtenissen, verschijnselen en ontwikkelingen weergeven en toelichten.

Voorbeeld: Vraag 17 uit: MAVO-D, 2002-1

Stel, jouw school neemt deel aan een geschiedenisproject waarin samengewerkt wordt met een school uit Japan.

Van jouw docent(e) geschiedenis heb jij de volgende opdracht gekregen: Zoek uit waarom de Japanse regering nooit officieel excuses heeft aangeboden aan Nederland voor haar optreden in Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog. Jij mailde deze opdracht naar Ryokichi Tanaka, leerling van deze Japanse school. Jij vroeg hem zijn antwoord te geven op jouw onderzoeksvraag.

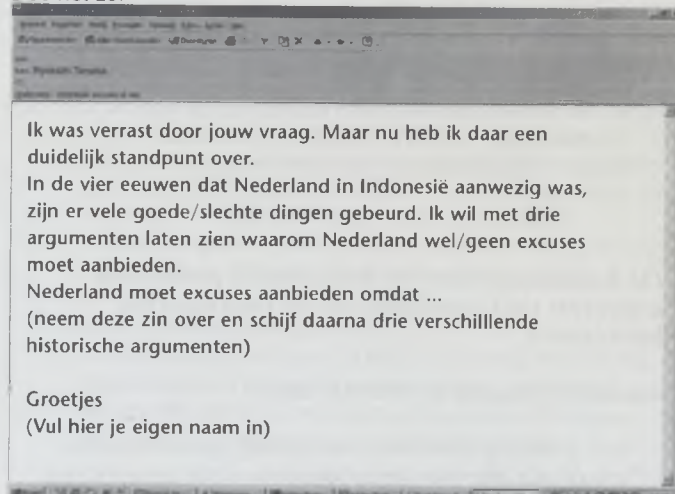
Ryokichi mailde terug. Hij heeft voor jou ook een vraag, namelijk over het koloniale verleden van Nederland: moet Nederland wel of geen excuses aan Indonesië aanbieden voor het optreden van Nederland in Nederlands-Indië?

Jij mailt terug en jij geeft een duidelijk antwoord op zijn vraag. Leg met behulp van drie *verschillende* historische argumenten uit waarom Nederland wel of geen excuses zou moeten aanbieden.

Jouw e-mailbericht bevat tussen de 40 en 80 woorden.

Schrijf alleen het ontbrekende deel van dit e-mailbericht.

Doe het zo:

Antwoordmodel – Maximumscore 4

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

wél excuses aanbieden, omdat (drie van onderstaande):

- Nederland economisch profiteerde van Indonesië / er een (gedwongen) exploitatie van de kolonie was om meer winst te maken / arbeiders en koelies slecht werden behandeld op de vele plantages /
- het afdwingen en het in stand houden van het handelsmonopolie tot gewelddadige conflicten leidde / de VOC vormen van lokale handel onderdrukte
- er gehandeld werd vanuit het idee van westerse (culturele) superioriteit / Nederland de Indonesiërs niet als een gelijkwaardige partner heeft behandeld
- Nederland met geweld Indonesië pacificeerde / met geweld de buitengewesten onder Nederlands gezag bracht
- Nederland met geweld heeft geprobeerd het onafhankelijkheidsstreven te stoppen / Indonesisch nationalisme met allerlei middelen werd onderdrukt

geen excuses aanbieden, omdat (drie van onderstaande):

- door de Nederlandse inzet Indonesië zich economisch heeft kunnen ontwikkelen
- Nederland heeft gezorgd voor een goed systeem van onderwijs / gezondheidszorg
- Indonesië als eenheidsstaat nooit zou zijn ontstaan zonder Nederlandse aanwezigheid
- het Nederlandse gezag de inheemse bevolking beschermde tegen de inheemse vorsten / het Nederlandse gezag voorkwam dat inheemse vorsten/rijken met elkaar oorlog voerden / voor meer politieke stabiliteit zorgde

Per juist argument 1 punt.

Opmerking:

Het vierde punt mag worden toegekend indien een consistente redenering wordt gevolgd, dat wil zeggen dat de drie gebruikte argumenten elkaar niet tegenspreken en passen bij het gekozen standpunt.

Er moet één punt in mindering worden gebracht indien anachronismen in het antwoord voorkomen.

Er moeten duidelijk verschillende argumenten worden genoemd.